

प्रति,

- 1) विभागीय कृषि सहसंचालक, नाशिक / पुणे / औरंगाबाद / लातूर विभाग,
- 2) जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, जिल्हा -----(संबंधित)
(नाशिक, धुळे, नंदूरबार, जळगाव, अहमदनगर, औरंगाबाद, जालना, बीड, उस्मानाबाद, नांदेड, परभणी व हिंगोली)

विषय:- राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेंतर्गत "बीटी विरहीत" सघन कापूस विकास कार्यक्रम 2016-17
राबविणेबाबतच्या अंतरिम मार्गदर्शक सूचना. . .

- संदर्भ :- 1. कृषि आयुक्तालयाचे पत्र जा.क्र. विप्र 3/नगदी पिके/राकृवियो कापूस/274/दि. 04/05/2016
5. कृषि आयुक्तालयाचे पत्र जा.क्र. नपि/राकृवियो-कापूस/328, दि. 30/05/2016

उपरोक्त विषयी संदर्भ 1 अन्वये राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेंतर्गत सघन कापूस विकास कार्यक्रम सन 2016-17 मध्ये राबविणेबाबतचा प्रस्ताव सादर करण्यात आला आहे. त्यानुसार संदर्भ क्र. 2 अन्वये योजनेंतर्गत केंद्र हिस्सा 60 टक्के रु. 276.00 लाख आणि राज्य हिस्सा 40 टक्के रु. 184.00 लाख या नुसार एकूण रु. 460.00 लाख रकमेचा कार्यक्रम जिल्हानिहाय घटकनिहाय कार्यक्रम पूर्वतयारीसाठी आपणास कळविलेला आहे. सुक्ष्म मुलद्रव्य ही बाब निवडलेल्या शेतक-यांनी माती परिक्षण आणि जमिन आरोग्य पत्रिकेतील शिफारशीनुसार स्वखर्चाने राबवायची आहे.

राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेंतर्गत अंतर्गत सघन कापूस विकास कार्यक्रम या योजनेअंतर्गत सन 2016-17 मध्ये रु. 460.00 लाख रकमेचा जिल्हानिहाय घटकनिहाय अंतरिम आर्थिक व भौतिक कार्यक्रम तसेच मार्गदर्शक सूचना सोबत पाठविण्यात येत आहेत. सादर योजनेस राज्य शासनाची प्रशासकीय मंजूरी लवकरच अपेक्षित आहे. त्याप्रमाणे कार्यक्रम राबवण्यासाठी पुर्व तयारी बाबत क्षेत्रीय अधिकारी / कर्मचारी यांना सूचना देण्यात याव्यात. सादर कार्यक्रम शासनाच्या मंजूरीस अधिन राहून कार्यान्वयीत करावा. तथापी कपाशीची लागवड मे अखेर/जून महिन्याच्या सुरवातीस होत असल्याने फक्त बियाणे या बाबीची कार्यवाही सुरु करावी.

सोबत : वरीलप्रमाणे

स्वाक्षरित/-
(कृ. वि. देशमुख)
कृषि संचालक
(विस्तार व प्रशिक्षण)
कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे

प्रत:- माहितीस्तव सविनय सादर.

- 1) मा.अपर मुख्य सचिव, कृषि व पणन, महाराष्ट्र शासन, कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय विस्तार, मुंबई -32
- 2) मा. मंत्री, कृषि, महाराष्ट्र शासन, मुंबई 32 यांचे स्वीय सहाय्यक.
- 3) मा. राज्यमंत्री, कृषि, महाराष्ट्र शासन, मुंबई 32 यांचे स्वीय सहाय्यक

प्रत:- माहितीस्तव व आवश्यक त्या कार्यवाहीस्तव

- 4) मा. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र कृषि औद्योगिक विकास महामंडळ, राजन हाऊस , तिसरा मजला, प्रभादेवी, मुंबई 25.
- 5) मा. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ, शास्त्रीनगर, अकोला
- 6) मा. विभागीय व्यवस्थापक, राष्ट्रीय बीज निगम, गुलटेकडी, मार्केटयार्ड, पुणे 37.
- 7) कृषि संचालक (सर्व)

- 8) मा.संचालक, कापूस विकास निदेशालय, (डी.ओ.सी.डी.) नागपूर यांना माहितीसाठी सादर.
- 9) मा. संशोधन संचालक, वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी / महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी, जि. अहमदनगर

प्रत सहपत्रासह माहितीसाठी व कार्यवाहीसाठी रवाना.

- 1) कृषि उपसंचालक, आयुक्त कक्ष, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे - 1.
- 2) कृषि माहिती अधिकारी, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे - 5 आवश्यक त्या प्रसिध्दीसाठी
- 3) कृषि उपसंचालक (नियोजन), कृषि आयुक्तालय, म.रा., पुणे-5
- 4) कक्ष अधिकारी (4अ), कृषि व पदुम विभाग, महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई -32
- 5) कार्यासन अधिकारी, नि.व.गु.नि.-5, कृषि आयुक्तालय, म.रा. पुणे-1
- 6) कार्यासन अधिकारी, विप्र -7, कृषि आयुक्तालय, म.रा. पुणे-5
- 7) सहाय्यक संचालक, लेखा 1, कृषि आयुक्तालय, म.रा. पुणे-5

परिशिष्ट 1

राष्ट्रीय कृषि विकास योजने अंतर्गत सघन कापूस विकास कार्यक्रम 2016-17

अंतरीम प्रस्तावीत कार्यक्रम (केंद्र :: राज्य 60 : 40 टक्के)

(रक्कम रु. लाख)

अ. क्र.	जिल्हा व विभाग	प्रस्तावीत प्रकल्प (संख्या)	प्रस्तावीत क्षेत्र (हेक्टर)	एकुण रक्कम (@ रु.9000/- प्रति हेक्टर दर)	पैकी	
					केंद्र हिस्सा 60 टक्के	राज्य हिस्सा 40 टक्के
1	नाशीक	10	100	9.00	5.40	3.60
2	धुळे	32	320	28.80	17.28	11.52
3	नंदूरबार	10	100	9.00	5.40	3.60
4	जळगाव	100	1000	90.00	54.00	36.00
नाशीक विभाग		152	1520	136.80	82.08	54.72
5	अहमदनगर	21	210	18.90	11.34	7.56
पुणे विभाग		21	210	18.90	11.34	7.56
6	औरंगाबाद	71	710	63.90	38.34	25.56
7	जालना	70	700	63.00	37.80	25.20
8	बीड	50	500	45.00	27.00	18.00
औरंगाबाद विभाग		191	1910	171.90	103.14	68.76
9	उस्मानाबाद	10	100	9.00	5.40	3.60
10	नांदेड	61	610	54.90	32.94	21.96
11	परभणी	51	510	45.90	27.54	18.36
12	हिंगोली	20	200	18.00	10.80	7.20
लातूर विभाग		142	1420	127.80	76.68	51.12
आयुक्त स्तर		श्	श्	4.60	2.76	1.84
एकुण महाराष्ट्र		506	5060	460.00	276.00	184.00

राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेंतर्गत सघन कापूस विकास कार्यक्रम सन 2016-17 मध्ये राबविणेबाबतच्या मार्गदर्शक सूचना

कापूस उत्पादन व उत्पादकतेमध्ये वाढ करण्याचे अनुषंगाने सन 2000-01 पासून कार्यान्वित कापूस तंत्रज्ञान अभियान (TMC- II) हा कार्यक्रम आता केंद्र शासनाने बंद केलेला आहे. सन 2014-15 पासून राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान - व्यापारी पिके अंतर्गत कापूस विकास कार्यक्रम राज्यातील 8 जिल्ह्यात राबविण्यात येत आहे. उर्वरित 12 जिल्ह्यात सदर अभियानाच्या धर्तीवर राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेंतर्गत कापूस विकास कार्यक्रम राबविण्यात येत आहे. सन 2016-17 या कार्यक्रमांतर्गत केवळ देशी वाणाच्या कापसाची अतीघन लागवड पध्दत हा घटक राबविण्यात येणार आहे. सदर उद्दिष्ट साध्य करण्याच्या दृष्टीने योजनांतर्गत पुढील विविध बाबींवर लक्ष केंद्रीत करून कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करावी.

या कार्यक्रमाची उद्दीष्टे पुढील प्रमाणे आहेत :-

1. 12व्या पंचवार्षिक योजनेत अन्नधान्याच्या गरजेसोबतच नगदी पिकांचीही गरज भागविण्यासाठी कापूस पिकांतर्गत अन्नधान्य पिकांचा समावेश करण्यात आलेला आहे.
2. या अंतर्गत कापूस आधारित पीक पध्दतीस चालना देणे.
3. कापसाच्या देशी वाणांची अतीघन लागवडीची प्रात्यक्षिके आयोजित करून कापूस उत्पादनास चालना देणे.

योजनेत अंतर्भूत जिल्हे - हि योजना राज्यातील कापूस उत्पादकविभागामधील खालील प्रमुख 12 जिल्ह्यांमध्ये राबविण्यात येत आहे

अ.क्र.	विभाग	जिल्ह्याचे नांव
1	नाशीक विभाग (4)	1) नाशीक 2) धुळे 3) नंदूरबार 4) जळगाव
2	पुणे विभाग (1)	5) अहमदनगर
3	औरंगाबाद विभाग (3)	6) औरंगाबाद 7) जालना 8) बीड
4	लातूर विभाग (4)	9) उस्मानाबाद 10) नांदेड 11) परभणी 12) हिंगोली

1) तालुका निवड -

जिल्ह्याच्या सरासरी उत्पादकतेपेक्षा कमी उत्पादकता असलेल्या तालुक्यांची निवड करावी. तालुक्यातील प्रकल्पक्षेत्र निवडताना त्या तालुक्यातील सर्वात कमी उत्पादकता असणा-या मंडळाची निवड करून प्रकल्प राबवावा. उत्पादकता वाढीचे लक्षांक ठरविण्यात यावेत व त्याचे नियोजन करण्यात यावे. लक्षांक ठरविताना सर्वात जास्त साध्य झालेल्या उत्पादकते पेक्षा 15 टक्के जास्त लक्ष निर्धारित करण्यात यावे. जिल्ह्यांतील सर्व तालुक्यामध्ये हा प्रकल्प राबविणे बंधनकारक नाही. मात्र मागील वर्षी निवडण्यात आलेल्या क्षेत्र व गटांची निवड पुन्हा करण्यात येऊ नये. प्रत्येक वेळी नविन क्षेत्र आणि गटांची निवड करावी.

2) प्रकल्प निवड

सन 2016-17 चा कार्यक्रम 10 हेक्टरचा एक या प्रमाणे लघु प्रकल्पाच्या (क्लस्टर) स्वरूपात राबविणे बंधनकारक राहिल. त्यानुसार लघु प्रकल्प आराखडा तयार करावा. या प्रकल्पाचे उद्दिष्ट व त्यावरून जो परिणाम अपेक्षित आहे यांची नीट मांडणी करून लघु प्रकल्प तयार करण्यात यावे. निवड केलेल्या क्षेत्राच्या पायाभूत सर्व्हेक्षणालाचे (बेसलाईन सर्व्हे) काम पूर्ण करून सोबत सहपत्रित केलेल्या विहित प्रपत्रात माहिती भरून प्रकल्पातील उत्पादकतेच्या लक्ष्यांकासह प्रकल्प आराखडा तयार करून त्यास जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांनी मान्यता प्रदान करावी. निवड करण्यात आलेल्या प्रकल्प क्षेत्राची निवड इतर कोणत्याही योजनेमध्ये/प्रकल्पामध्ये करू नये. जर प्रकल्प क्षेत्राची एका पेक्षा जास्त प्रकल्पांमध्ये निवड केल्याचे आढळून आल्यास प्रकल्पाचा संपूर्ण खर्च वसूल पात्र राहिल. तसेच प्रकल्प पूर्ण झाल्यानंतर त्यात कितपत यश आले आहे, याचा प्रगति अहवाल तयार करण्यात यावा. तसेच विविध बाबी राबवितांना पीक वाढीच्या विविध अवस्थेतील फोटोसहीत यशोगाथा तयार करावी.

➤ अभियान अंमलबजावणीचे वेळापत्रक :

अ.क्र.	कार्यवाहीचा तपशील	अंतिम तारीख
1	प्रकल्प निवड व प्रकल्प आराखडा तयार करणे	30 मे
2	नोंदणीकृत गटांची/शेतकरी उत्पादक कंपनीची निवड	30 मे
3	गटांची सभा- कार्यक्रम नियोजन व गटाच्या/ लाभार्थ्यांच्या जबाबदाऱ्या	5 जुन
4	बियाणे, बीजप्रक्रिया व पेरणीपूर्व आवश्यक निविष्ठा मागणी	30 मे
5	इतर निविष्ठांची मागणी	10 जुन
6	बियाणे व पेरणीपूर्व आवश्यक निविष्ठा पुरवठा	10 जुन
7	इतर निविष्ठा पुरवठा	15 जुन
8	अंतिम निवडलेल्या लाभार्थींची माहिती वेबसाईटवर भरणे	31 जुलै
9	पीक कापणी व उत्पादन अहवाल संकलन	31 डिसेंबर
10	यशोगाथा सादर करणे	15 मार्च

लाभार्थी गट निवड व गटाच्या जबाबदाऱ्या :

- कृषी सहाय्यकाने प्रकल्प क्षेत्रातील नोंदणीकृत शेतकरी उत्पादक कंपनीची व शेतकरी गटातील लाभार्थ्यांची निवड ग्रामपंचायतीच्या सहभागाने करावी. प्रकल्प क्षेत्रामध्ये शेतकरी उत्पादक कंपनी नसल्यासच शेतकरी गटाची व लाभार्थ्यांची निवड ग्रामपंचायतीच्या सहभागाने करावी. तदनंतर त्यास मंडळ कृषि अधिकारी यांनी तपासून मान्यता द्यावी. मान्य केलेल्या लाभार्थींची यादी ग्रामपंचायतीच्या नोटीस बोर्डवर लावण्यात यावी.
- निवड केलेला शेतकरी हा "शेतकरी" मासिकाचा वर्गणीदार असणे अनिवार्य आहे परंतु वर्गणीदार असल्यास त्यास पुन्हा वर्गणीदार करू नये.
- ज्या शेतक-यांकडे सिंचन सुविधा असेल अथवा "मागेल त्याला शेततळे, व्हीआयआयडीपी, जलयुक्त शिवार" इत्यादि योजना / उपक्रमाच्या माध्यमातून विकसित सिंचन सुविधेचा लाभ होऊ शकतो आणि जे शेतकरी सूक्ष्म सिंचनाचा वापर करतील, त्यांना विशेष प्राधान्य देण्यात यावे.
- जिल्ह्यातील अनुसूचित जाती (किमान 16.50 टक्के)/ अनुसूचित जमाती (किमान 8.50 टक्के) यांच्या लोकसंख्येच्या टक्केवारीच्या प्रमाणात लाभार्थ्यांची निवड करावी. तसेच सर्व प्रवर्गातील लाभार्थींच्या 30 टक्के महिलांची निवड करावी. जिल्ह्यासाठी प्राप्त होणारा आर्थिक कार्यक्रम राबविताना प्रवर्गनिहाय असलेल्या टक्केवारीच्या प्रमाणात कार्यक्रम राबविण्यात यावा.
- जेथे नोंदणीकृत गट / शेतकरी उत्पादक कंपनीमध्ये पुरेशा प्रमाणात अनुसूचित जाती / अनुसूचित जमाती या प्रवर्गातील शेतकरी नसतील तेथे नोंदणीकृत गट / शेतकरी उत्पादक कंपनीमधील प्रवर्गनिहाय शेतकरी संख्ये व्यतिरिक्त विहित टक्केवारी साध्य करण्यासाठी आवश्यक लाभार्थ्यांची निवड गावातील शेतकऱ्यांमधून करावी. यासाठी गावातील अनुसूचित जाती / अनुसूचित जमाती प्रवर्गातील शेतकऱ्यांची यादी तयार करून निवड करावयाच्या संख्येएवढ्या प्रमाणात सोडत पध्दतीने निवडप्रक्रिया सर्वासमक्ष राबवावी. नविन निवडलेल्या शेतक-यांचा समावेश नोंदणीकृत गट / शेतकरी उत्पादक कंपनीमध्ये करावा अथवा नविन गट स्थापन करावा.
- प्रती शेतकरी कमीत कमी 0.40 हेक्टर क्षेत्रावर प्रात्यक्षिकाचे आयोजन करावे. जर शेतकरी गट / शेतकरी उत्पादक कंपनी एकत्रित रित्या देशी वाणाच्या कापसाचे बिजोत्पादन करणार असेल तर कमाल 2 हेक्टर प्रती शेतकरी इतक्या क्षेत्रावर प्रात्यक्षिकाचे आयोजन करावे.
- प्रात्यक्षिक क्षेत्रातील पिकांची पूर्वमशागत, बीजप्रक्रिया, पेरणी/ लावणी, आंतरमशागत, सिंचन व्यवस्था, विशेष तंत्रांचा वापर, पीक संरक्षण, काढणी व मळणी या सर्व कामांचे नियोजन लाभार्थी गटास तयार करून द्यावे.
- प्रात्यक्षिकासाठी आवश्यक सर्व निविष्ठांविषयी शेतकऱ्यांना अवगत करावे व त्यापैकी **अनुदानित निविष्ठा पुरवठादार संस्थेमार्फत वेळापत्रकानुसार सरळ उत्पादक कंपन्यांच्या/ गटांच्या ताब्यात द्याव्यात** तर इतर निविष्ठांची खरेदी उत्पादक कंपन्यांनी/गटाने वेळेत करणे बंधनकारक राहिल. प्राप्त अनुदानित निविष्ठांचे निवडलेल्याच लाभार्थ्यांना वितरण करणे बंधनकारक राहिल. निविष्ठा वितरण लोकप्रतिनिधींच्या उपस्थितीत

करावे. कृषी सहाय्यकाने निवडलेल्या लाभार्थ्यांना अनुदानित निविष्ठा वाटप होतील याची दक्षता घ्यावी. तसेच निविष्ठांच्या नोंदी प्रात्यक्षिक नोंदवहीमध्ये घ्याव्यात.

- प्रात्यक्षिकांतर्गत प्रती हेक्टरी आर्थिक मर्यादेपेक्षा अधिकचा खर्च झाल्यास सदर खर्च संबंधित लाभार्थ्यांने करावा.
- प्राप्त निविष्ठांचा वापर नियोजित प्रात्याक्षिकासाठीच केला जाईल व त्यांचा गैरवापर होणार नाही याबाबत खातरजमा करावी.
- प्रात्यक्षिकातील तंत्राचा अवलंब करण्यास उत्सुक असलेल्या लाभार्थ्यांचीच निवड करावी.

प्रात्यक्षिकासाठी बियाणे :

कापूस पीक प्रात्यक्षिकासाठी देशी वाणांचे प्रमाणित / सत्यप्रत बियाणे 100 टक्के अनुदानावर वितरीत करावयाचे आहे. केंद्रिय कापूस संशोधन संस्था, नागपूर, महाबीज, राष्ट्रीय बीज निगम, कृषि विद्यापीठ तसेच कृषि विज्ञान केंद्र यांचेकडून व कमतरता भासल्यास नोंदणीकृत शेतकरी उत्पादन कंपनी, देशी कापूस बियाणे उत्पादक शेतकरी यांचेकडील बीटी विरहित देशी वाणांचे बियाणे उपलब्धता विचारात घेऊन प्रात्यक्षिकांचे नियोजन करण्यात यावे. आवश्यकता भासल्यास इतर राज्यातील शासन अंगीकृत उपक्रम तसेच कृषि विद्यापीठ यांचेकडून महाराष्ट्रात लागवडीस योग्य वाणांचे बियाणे उपलब्ध करून घ्यावे. या व्यतिरिक्त देशी कापसाच्या अतिघन लागवडीसाठी बियाण्याची कमतरता भासल्यास ते मागील वर्षी घेण्यात आलेल्या कापूस प्रात्यक्षिक क्षेत्रातील उत्पादित बियाण्यातून वापरण्यात यावे.

- जिल्हा अधीक्षक कृषी अधिकारी स्तरावरून लक्षांकनिहाय व घटकनिहाय लागणाऱ्या बियाण्यांची मागणी पुरवठादार संस्थांना तात्काळ द्यावी. बियाणे पुरवठादार संस्थांनी त्यांचे वितरकामार्फत प्रमाणित/सत्यप्रत बियाणे वाटप करावयाचे आहे. मंडळ कृषि अधिकाऱ्यांनी (नोडल अधिकारी) अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती व इतर प्रवर्गातील शेतकऱ्यांच्या याद्या संबंधित वितरकाकडे द्याव्यात.
- शेतकऱ्यांना बियाणे घेण्यासाठी जास्त अंतर जावे लागणार नाही यादृष्टीने जास्तीत जास्त वितरकांकडे बियाणे उपलब्ध होईल याची दक्षता जिल्हा अधीक्षक कृषी अधिकारी व बियाणे पुरवठादार संस्थांनी घ्यावी.
- जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांनी तालुकानिहाय व प्रवर्गनिहाय निश्चित केलेल्या लक्षांकानुसार पुरवठादार संस्थांनी त्या तालुक्यातील आपल्या अधिकृत वितरकांकडे बियाणे उपलब्ध करून द्यावे व वाणनिहाय किती बियाणे उपलब्ध करून देण्यात आले आहे याची वितरकनिहाय माहिती संबंधित तालुका कृषि अधिकारी व जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांना विनाविलंब उपलब्ध करून द्यावी.
- वितरकांकडे दर्शनी भागावर राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेतर्गत देशी वाणाच्या कपाशीचे बियाणे अनुदानावर उपलब्ध असल्याचा फलक लावावा.
- बियाणे घेण्यास येणाऱ्या शेतकऱ्यांचे नाव, प्रवर्ग, गाव, गट क्रमांक, क्षेत्र याबाबतची माहिती घेऊन व त्याची खात्री करून संबंधित वितरकांनी शेतकऱ्याला बियाणे वितरीत करावे. कृषि विभागामार्फत कोणत्याही परिस्थितीत शेतकऱ्याकडून अनुदान वजा जाता रक्कम वसुल केली जाणार नाही याची पुरवठादार संस्थांनी नोंद घ्यावी. लाभार्थी हिश्याची रक्कम शेतकऱ्याकडून वसुल करण्याची जबाबदारी पुरवठादार संस्थांच्या वितरकांची राहिल.
- हंगामात लाभार्थीनिहाय वितरण, वितरकाची साठा नोंदवही व विक्री बिलांची तपासणी ताकृअ यांनी वेळोवेळी करावी.
- वितरीत केलेल्या बियाण्याची खातरजमा होण्यासाठी संबंधित वितरकाने प्रवर्गनिहाय लाभार्थी याद्या तालुका कृषी अधिकारी यांचेकडे सादर कराव्यात. तालुका कृषी अधिकारी व बियाणे पुरवठादार संस्थांकडून संयुक्त बियाणे वितरण अहवाल प्राप्त झाल्यानंतर उपविभागीय कृषी अधिकारी यांनी बियाणे वितरण प्रमाणपत्र जि अ कृ अ कार्यालयास पाठवावे. सदर वितरण प्रमाणपत्राच्या आधारे जिल्हास्तरावरून संबंधित पुरवठादार संस्थांना अनुदान वितरीत करण्यात यावे.
- पुरवठादार संस्थांकडून वितरकांकडे बियाणे प्राप्त झाल्यानंतर गुणवत्ता नियंत्रण निरीक्षकांनी लॉट निहाय नमुने घेऊन शासकीय बीज परीक्षण प्रयोगशाळेकडून तपासून घ्यावेत. गुणवत्ता नियंत्रणाबाबत व अप्रमाणित नमुन्याच्या देयक अदायगी प्रकरणी संचालक, निविष्ठा व गुणनियंत्रण यांनी वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या निर्देशांचे पालन करावे. देशी वाणाच्या प्रात्यक्षिकातील उत्पादित बियाणे शेतकऱ्यांनी स्वतःची खात्री पटल्यानंतर वापरावे. याबाबत कोणतीही तक्रार ग्राह्य धरण्यात येणार नाही.

- आयुक्तालयाकडून उपलब्ध करून देण्यात येणाऱ्या अनुदानामधून प्रथम प्राधान्याने बियाणे घटकाची अदायगी विहित कार्यपद्धतीचा अवलंब करून करावी.
- सदर घटकाचे प्रभावी सनियंत्रणाची जबाबदारी उपविभागीय कृषी अधिकारी यांची राहिल.

प्रात्यक्षिकासाठी इतर अत्यावश्यक तंत्रज्ञान/ निविष्ठा :

अ) एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन:

प्रात्यक्षिकासाठी निवडलेल्या क्षेत्राचे मृद परीक्षण / जमीन आरोग्य पत्रिकेच्या आधारे सदर क्षेत्रास आवश्यक नत्र, स्फुरद, पालाश व सूक्ष्म अन्नद्रव्य याबाबत प्रात्यक्षिक नोंदवहीमध्ये नोंद घेऊन लाभार्थ्यास सखोल मार्गदर्शन करावे. कमतरता असलेली अन्नद्रव्ये सेंद्रिय/ जैविक/ रासायनिक स्वरूपात जमिनीस देण्याबाबत लाभार्थ्यास प्रवृत्त करावे. यासाठी कृषी विद्यापीठाने पीकनिहाय व पिकाच्या वाढीच्या अवस्थानुसार केलेल्या शिफारशीचा अवलंब करावा. तसेच रासायनिक खतांवरील खर्च कमी करण्यासाठी आयुक्तालयाचे दि. 23 मे 2016 च्या **पिकांचे उत्पादनावर परिणाम न करता उत्पादन खर्च कमी करण्याच्या उपाययोजना** बाबतच्या परिपत्रकातील सूचनांचा अवलंब करावा. प्रात्यक्षिक क्षेत्रामध्ये लाभार्थ्यांनी स्वखर्चाने केलेल्या अन्नद्रव्यांच्या प्रत्यक्ष वापराबाबतच्या नोंदी ठेवाव्यात.

एकात्मिक कीड व्यवस्थापन:

प्रात्यक्षिक क्षेत्रातील पिकावर येणाऱ्या संभाव्य किडी व रोगांबाबत सखोल माहिती लाभार्थ्यास देण्यात यावी. पिकाच्या विविध अवस्थेमध्ये येणाऱ्या किडींचे सर्वेक्षण करण्याबाबत लाभार्थ्यास प्रशिक्षित करावे तसेच क्रॉपसेप अंतर्गत नियुक्त केलेल्या किडरोग सर्वेक्षकांची मदत घेण्यात यावी. किडरोग सर्वेक्षणाच्या आधारे दिलेल्या सल्ल्यानुसारच किडनाशकांचा वापर करण्याबाबत लाभार्थ्यास प्रवृत्त करावे. यासाठी कृषी विद्यापीठाने पीकनिहाय व किडरोगनिहाय केलेल्या शिफारशीचा अवलंब करावा तसेच लेबल क्लेम प्रमाणेच किडनाशकाची निवड करावी.

अनुदानावर द्यावयाची किडनाशके महाराष्ट्र कृषी उद्योग विकास महामंडळाकडून वेळेत उपलब्ध करून घ्यावीत आणि तात्काळ लाभार्थी गटाचे ताब्यात द्यावीत तसेच लाभार्थीनिहाय वितरण नोंदवही जतन करावी. पुरवठा केलेल्या किडनाशकांचा वापर ज्या किडरोगासाठी करण्यात आला त्याबाबतच्या नोंदी प्रात्यक्षिक नोंदवहीत घ्याव्यात.

तणनाशकांचा वापर:

तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिकांमध्ये तण व्यवस्थापनासाठी तणनाशकांचा वापर करण्याबाबत लाभार्थ्यांना मार्गदर्शन करावे. उगवणीपूर्व आणि उगवणीनंतर वापरावयाच्या तणनाशकांचा काळजीपूर्वक अभ्यास करून तणनाशके फवारणीचे तंत्र लाभार्थ्यांना समजावून सांगावे. अनुदानावर द्यावयाची तणनाशके महाराष्ट्र कृषी उद्योग विकास महामंडळाकडून (MAIDC) वेळेत उपलब्ध करून घ्यावीत आणि तात्काळ लाभार्थी गटाचे ताब्यात द्यावीत तसेच लाभार्थीनिहाय वितरण नोंदवही जतन करावी. पुरवठा केलेल्या तणनाशकांचा वापर ज्या तणांसाठी करण्यात आला त्याबाबतच्या नोंदी प्रात्यक्षिक नोंदवहीत घ्याव्यात.

शेती दिनाचे आयोजन

प्रथमरेषिय प्रात्यक्षिकांतर्गत आकस्मिक खर्चासाठी मंजूर रु. 1000 प्रति हेक्टर तरतुदीतून खालीलप्रमाणे कार्यक्रम राबवावा.

- ऑगस्ट-सप्टेंबर महिन्यामध्ये प्रात्यक्षिक प्लॉटवर शेतीदिनाचे आयोजन करून परिसरातील शेतकऱ्यांच्या भेटी घडवून आणाव्यात. शेती दिनास स्थानिक लोकप्रतिनिधीना बोलवावे. शेतीदिनासाठी प्रति हेक्टर रु. 250 प्रमाणे खर्च करण्यात यावा. याद्वारे राबविलेल्या तंत्रज्ञानास व्यापक प्रसिद्धी द्यावी
- प्रशिक्षण/प्रसिद्धी साहित्यासाठी प्रति हेक्टर रु. 250 तरतूद असून सदर तरतूद लाभार्थ्याला शेतकरी मासिकाचे वर्गणीदार करण्यासाठी वापरावी. याबाबतचा अहवाल शेतकरी मासिक कार्यासनास व या कार्यासनास स्वतंत्रपणे पाठवावा.
- शास्त्रज्ञ व कृषितज्ञ यांच्या भेटी व मार्गदर्शनासाठी रु.300 प्रति हेक्टर अनुदान अनुज्ञेय असून पेरणीपूर्व / पिकाचे वाढीच्या कालावधीमध्ये तसेच काढणीपश्चात कालावधीमध्ये प्रात्यक्षिक प्रकल्प क्षेत्रास कृषी विद्यापीठ/ कृषी महाविद्यालय/ कृषी विज्ञान केंद्र/ कृषी संशोधन केंद्र येथील शास्त्रज्ञ यांच्या भेटी व लाभार्थ्यांशी संवाद घडवून आणावा. त्यांनी केलेल्या मार्गदर्शनाची नोंद कृषि सहाय्यकांनी क्षेत्रिय स्तरावरील नोंदवहीत करावी.
- उर्वरित रक्कम रु.200 प्रति हेक्टर आकस्मिक खर्च - प्रात्यक्षिक नोंदवही इ. साठी खर्च करण्यात यावे.

प्रात्यक्षिक अंमलबजावणीबाबत सर्वसाधारण सूचना

सदर प्रात्यक्षिके शक्यतो रस्त्यालगत व त्या संबंधित गावातील जमिनीचा प्रकार/सुपीकता यांचे प्रतिनिधिक असावीत. प्रात्यक्षिकाबाबतचा फलक रस्त्याच्या कडेला प्लॉटशेजारी दर्शनी भागात लावण्यात यावा व त्यावर खालील माहिती नमूद करावी.

समाविष्ट गावाचे नाव/गावांची नावे , नोंदणीकृत शेतकरी उत्पादक कंपनी / गटाचे नाव , शेतकरी संख्या , पीक व वाण , प्रात्यक्षिकाचा प्रकार , प्रति हेक्टर बियाणे वापर व पेरणीचे अंतर , पेरणीची तारीख , वापरलेल्या निविष्ठांचा तपशील , जिल्हास्तरीय सल्लागाराचे नाव व भ्रमणध्वनी क्रमांक , तंत्र सहाय्यकाचे नाव व भ्रमणध्वनी क्रमांक, कृषि सहाय्यकाचे नाव व भ्रमणध्वनी क्रमांक.

- प्रात्यक्षिकासाठीच्या निविष्ठा वेळेपूर्वी लाभार्थी नोंदणीकृत शेतकरी उत्पादक कंपनी / गटास उपलब्ध होण्यासाठी आवश्यक ते नियोजन व वेळापत्रक मंडळ कृषि अधिकारी यांनी तयार करावे.
- लाभार्थी गटाने वितरण केलेल्या व वापरलेल्या निविष्ठांच्या नोंदी नोंदवहीत ठेवाव्यात.
- अभियाना अंतर्गत प्रात्यक्षिकासाठी वितरीत करावयाच्या निविष्ठा संदर्भात मागणी , तपासणी व देयक अदायगी या अनुषंगाने संचालक , निविष्ठा व गुण नियंत्रण यांनी वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या अद्ययावत मार्गदर्शक सूचनांनुसार कार्यवाही करण्यात यावी.
- प्रात्यक्षिकांची अंमलबजावणी कृषि सहाय्यकांनी करावी. प्रात्यक्षिकांचे निरीक्षण व अहवालाची जबाबदारी कृषि पर्यवेक्षकावर राहिल. प्रात्यक्षिकांचे मूल्यमापन उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी करावे यासाठी प्रकल्पनिहाय पीक कापणी प्रयोग आयोजित करावेत.

प्रात्यक्षिक घेतलेल्या प्लॉटच्या व कंट्रोल प्लॉटच्या उत्पादनाचा तुलनात्मक अभ्यास करून मूल्यमापन अहवाल उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी मार्फत कृषि आयुक्तालयास सादर करावा.

प्रकल्प अहवाल तयार करताना खालील बाबींच्या अनुषंगाने मुलभूत सर्वेक्षण करण्यात यावे.

- 1) निवडलेल्या क्षेत्रातील पीकनिहाय क्षेत्र, पीक पध्दतीचा तपशील प्रकल्पात दर्शविणे.
- 2) कापूस पिकाखालील वाणनिहाय क्षेत्र व वाण निहाय उत्पादकतेचे लक्षांक प्रकल्पात दर्शविणे.
- 3) जमिन आरोग्य पत्रिकेनुसार जमीनीचा सामु तसेच उपलब्ध नत्र, स्फुरद, पालाश व सुक्ष्म मुलद्रव्ये यांचा तपशील प्रकल्पात दर्शविणे. राष्ट्रीय जमिन आरोग्य पत्रिका अंतर्गत लाभार्थी शेतकरी निवडताना सदर प्रात्यक्षिके ज्या शेतक-यांच्या शेतावर घेण्यात येणार आहेत त्यांची प्राधान्याने निवड करण्यात यावी.
- 4) उपलब्ध सिंचन सुविधा त्यातून सिंचनाखालील क्षेत्र व कापूस पिकासाठी उपलब्ध होणारे सिंचन (क्षेत्र) प्रकल्पात दर्शवावे.
- 5) कापूस पिकासाठी निविष्ठा वापराचे सध्याचे प्रमाण व संपूर्ण प्रकल्पासाठी लागणारे बियाणे, खते, व त्याची उपलब्धता इ. प्रकल्पात दर्शवावी.
- 6) दि. 21/04/2014 रोजी कृषि आयुक्तालयात झालेल्या बैठकीत कृषि विद्यापीठांच्या शास्त्रज्ञांसमवेत चर्चा करून या कार्यक्रमांतर्गत द्यावयाच्या अर्थसहाय्याचे हेक्टरी मापदंड निश्चित करण्यात आले होते. तसेच पीक संरक्षण औषधीमध्येही बदल झाला आहे. त्यामुळे विशेषतः देशी वाणांच्या अतीघन लागवड प्रात्यक्षिकांमध्ये एकापेक्षा अधिक फवारणीसाठीची तरतुद करण्यात आली आहे. मात्र ती आवश्यकता भासल्यासच वापरण्यात यावी. त्या आधारे सन 2016-17 मध्ये विविध प्रात्यक्षिकांची प्रति हेक्टरी खर्च प्रमाणके मार्गदर्शक सूचनेत दिली आहेत. त्यानुसार प्रकल्पांतर्गत अर्थसहाय्याचे नियोजन करण्यात यावे.
- 7) निविष्ठा उपलब्धतेच्या सुविधा तसेच वेचणी होणा-या कापसाची प्रतवारी याबाबतची पणन व्यवस्था प्रकल्पात नमूद करावी.

वरीलप्रमाणे सर्व मुदयावर निवडलेल्या प्रकल्प क्षेत्राचे सखोल सर्वेक्षण करून प्रकल्प अहवाल तयार करावा. त्यास जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांची मान्यता घेऊन प्रकल्प अंमलबजावणी करावी.

कपाशीच्या देशी वाणांच्या अतीघन लागवडीची प्रात्यक्षिके (एचडीपीएस)

राज्यातील पावसाची अनियमितता, पावसातील खंड, बहुतांश हलक्या व उथळ जमिनीतील कापूस लागवड या पार्श्वभूमिवर ब्राझिल तंत्रज्ञानावर आधारित देशी कापसाच्या अतीघन लागवडीची पध्दत अधिक उपयुक्त ठरत आहे. यासाठीची रु. 9000/- प्रती हेक्टर खर्च प्रमाणके खालील प्रमाणे राहिल.

अ क्र	घटक	निविष्ठाचे नाव	मात्रा	दर	अनुदान रक्कम रु	शेतकरी हिस्सा	शेरा		
1	बियाणे	देशी वाण	15 किलो/हे	रु. 130/ किलो	1950	0			
2	बियाणे प्रक्रिया	कार्बन्डेझीम	5 ग्रॅम/100 ग्रॅम पॉकिंग साईज	53	53	0			
3	जैविक खते		लिव्हिड कन्सॉर्शिया (जैविक जिवाणू संघ)	250 मि.लि.	105	0			
4	तण नाशके	पॅन्डीमेथीलीन 30इसी	1 लिटर	370	370		0-5 दिवस पेरणी नंतर		
5	सुक्ष्म मुलद्रव्य	झिंक सल्फेट (20 अधिक 5 किलो पॉकिंग)	25 किलो	-	0	1000			
		मॅग्नेशियम सल्फेट	15 किलो (10 अधिक 5 किलो पॉकिंग)		0	237			
		फेरस सल्फेट	5 किलो	83	0	83			
		बोरॉन	250 ग्राम (1 किलो पॉकिंग)	370	0	370			
6	किटक नाशके	फ्ल्युबेंडीमाइड 39.35% एम/एम एस्सी	125 मि.ली.		5522		एकापेक्षा अधिक फवारणी साठीची तरतुद करण्यात आली असून ती आवश्यकता भासल्यासच वापरण्यात यावी.		
		क्लोरोन्ट्रॉनिलीप्रोल 18.5% एस्सी	150 मि.ली. दोन फवारण्या						
		अथवा कृषि विद्यापीठाच्या शिफारशीनुसार (एमएआयडीसी कडे उपलब्ध असलेली)							
		एकात्मिक कीड व्यवस्थापन							
7	आकस्मिक खर्च (शेतकरी दिन, आकस्मिक खर्च इ.)				1000				
एकूण					9000	1690			

टीप 1. उपरोक्त पॅकेजमधील बियाण्यावर दर्शविलेला खर्च महाबीज/सीआयसीआर/राष्ट्रीय बीज निगम इ. यंत्रणांनी निश्चित केलेल्या दरानुसार अंतीम समजण्यात यावेत.

2. प्रति हेक्टर कमाल देय मर्यादा रु. 9000/- प्रति हेक्टर आहे. याव्यतिरिक्त येणारा खर्च लाभार्थीने करावयाचा आहे.

3. सन 2016-17 करीता कृषि आयुक्तालयाने (निविष्ठा व गुण नियंत्रण) निश्चित केलेले निविष्ठांचे दर अंतीम राहतील.
4. पीक संरक्षण उपचार हे लाक्षणिक (इंडीकेटीव्ह) स्वरूपाचे असून ही औषधे प्लॅट प्रोटेक्शन श्येड्युल (पीक संरक्षण पुस्तिका) आणि सीआयबी तसेच आरसी लेबल क्लेम च्या अधिन राहून वापरण्यात यावीत.
5. एकापेक्षा अधिक फवारणी साठीची तरतुद करण्यात आली असून ती आवश्यकता भासल्यासच वापरण्यात यावी.
या प्रात्यक्षिकांतर्गत बीटी कापूस बियाणे व रासायनिक खतांकरीता कोणत्याही परिस्थितीत अर्थसहाय्य देण्यात येऊ नये.
6. सन 2016-17 मध्ये सदर अर्थसहाय्य केंद्र : राज्य :: 60 : 40 टक्के यानुसार देय असल्याने त्यानुसार खर्च आणि नोंदी होतील याची दक्षता घेण्यात यावी.

देशी कापसाच्या अतिघन लागवड पध्दतीच्या प्रात्यक्षिकांचा बिजोत्पादनाच्या दृष्टीने उपयोग होऊ शकत असल्याने हे प्लॉट शक्यतो बीटी लागवडीपासून आयसोलेशन रेशोच्या अनुषंगाने लांब असावित. त्यानुसार सदर प्रात्यक्षिकासोबतच गावातील शेतकरी पारंपारिक पध्दतीने करत असलेल्या कापसाच्या लागवड पध्दतीचे (कंट्रोल प्लॉट) संपूर्ण हंगामभर निरीक्षण करून विशेषतः लागवड खर्च, मिळालेले उत्पादन आणि उत्पन्न याच्या नोंदी ठेवाव्यात. सदर प्रात्यक्षिकांतर्गत प्राप्त उत्पादन प्रती हेक्टर च्या स्वरूपात किमान, सरासरी आणि कमाल उत्पादन या स्वरूपात नोंदवून कळविण्यात यावे. तालुका/ जिल्ह्यातील निवडक 3 यशोगाथा कृषि आयुक्तालयास सादर कराव्यात. त्यानुसार महत्वाच्या टप्प्यातील पिकाच्या वाढीच्या अवस्थेतील छायाचित्रे काढून पाठवावीत. प्रति हेक्टरी देय अर्थसहाय्य रु. 9000/- मध्ये रु. 1000/- इतकी रक्कम शेती दिन, शास्त्रज्ञ भेटी, प्रसिध्दी, छपाई इ. बाबीसाठी उपलब्ध आहेत. त्यातून हा खर्च भागविण्यात यावा. याबाबतचे सविस्तर नियोजन जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांनी कृषि विद्यापीठाशी समन्वय साधून करावे व त्याचा कार्यक्रम निश्चित करून क्षेत्रिय अधिका-यांना आयोजनाबाबत सूचना द्याव्यात. उप विभाग व जिल्हास्तरावरून या शेतीदिन, शास्त्रज्ञ भेटी इ. कार्यक्रमांचे सनियंत्रण करावे.

उत्पादकता वाढीचे लक्षांक ठरविण्यात यावेत व त्याचे नियोजन करण्यात यावे. लक्षांक ठरविताना सर्वात जास्त साध्य झालेल्या उत्पादकते पेक्षा 15 टक्के जास्त लक्ष निर्धारित करण्यात यावे.

देशी वाणांच्या बियाण्याचे संकलन

देशी वाणांच्या बियाण्यांची वाढती मागणी लक्षात घेता देशी वाणांच्या अतिघन लागवड पध्दतीची प्रात्यक्षिके सलग क्षेत्रावर आणि इतर वाणांच्या कापूस लागवडीपासून आवश्यक आयसोलेशन अंतर राखून घेण्यात येतील असे पहावे. जेणेकरून आवश्यक शुध्दता राखणे शक्य होईल. तसेच या शेतक-यांकडे उत्पादित देशी कापसाचे जिन्निंग स्वतंत्रपणे होईल याची दक्षता घ्यावी. असे बियाणे त्या भागातील शेतकरी स्वतःची खात्री करून पुढील हंगामात स्वतःच्या जबाबदारीवर वापरू शकतील. भविष्यात बियाणे प्रमाणीकरण यंत्रणेच्या सहाय्याने बियाणे उत्पादन कार्यक्रम अशा भागात राबविणे शक्य होईल.

संचालक, कापूस विकास निदेशालय, भारत सरकार यांचे पत्र क्र.डी-3(1)(एनएफएसएम/सीसी) कॉटन/101, दिनांक-3/6/2014 अन्वये सदर अभियानांतर्गत देशी कापसाच्या अतिघन लागवडीच्या आद्यरेषिय प्रात्यक्षिकांमधील उत्पादित कापसाची खरेदी कॉटन कार्पोरेशन ऑफ इंडिया मार्फत करण्याचे नियोजित असून जिन्निंग बियाणे संबंधित यंत्रणेस उपलब्ध करून देण्यात येणार आहे. सदर बियाणांचा आवश्यक त्या कार्यवाहीनंतर बियाणे म्हणून वापर करता येईल. यासाठी विहित केलेली प्रपत्रे सोबत सहपत्रित केलेली आहेत. त्यामध्ये परिपूर्ण प्रागतिक माहिती भरून कॉटन कार्पोरेशन ऑफ इंडिया आणि कृषि आयुक्तालयास वेळोवेळी तसेच काढणीपूर्वी किमान 2 महिने सादर करावी. याबाबत कॉटन कार्पोरेशन ऑफ इंडियाच्या विभागीय कार्यालयांशी संपर्क साधून पुढील रुपरेषा निश्चित करण्यात यावी. तसेच विभागीय कृषि सह संचालक यांनी महाबीज, अकोला, बीज प्रमाणीकरण यंत्रणा इत्यादि यंत्रणांसोबत बैठक आयोजित करून देशी वाणाचे बियाणे प्रापण करण्यासाठीची रुपरेषा हंगामात निश्चित करावी.

प्रकल्प तयार करतांना खालील बाबीचे पालन करावे.

कापूस पीकाचे क्षेत्रानुसार तसेच जेथे क्षेत्र वाढीस व उत्पादकता वाढीस वाव आहे याचा विचार करून तालुकानिहाय/मंडलनिहाय राबवावयाचे लघुप्रकल्पांची संख्या परिशिष्ट -1 प्रमाणे निश्चित करावी व संबंधिताना तसे कळविण्यात यावे व प्रकल्प अहवाल तयार करण्याच्या सूचना देण्यात याव्यात.

प्रत्यक्ष प्रकल्प अंमलबजावणी

उपरोक्त बाबींचा विचार करून प्रकल्प आराखडा तयार करावा. प्रत्येक प्रकल्पामध्ये खालील बाबींचा समावेश करून अंमलबजावणी करावी.

प्रकल्पातील निविष्ठा उपलब्धता:- केंद्रिय कापूस संशोधन संस्थेच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार देशी वाणांच्या कापसाची दाट लागवड शक्यतो जुन महिन्याच्या सुरवातीसच करावयाची आहे. त्यामुळे आपल्या जिल्ह्यास दिलेल्या लक्ष्यांकाच्या अनुषंगाने वाणनिहाय बियाण्याची मागणी तात्काळ नोंदवून बियाणे प्राप्त करून लागवड वेळेत पूर्ण होईल याकडे व्यक्तीशः लक्ष द्यावे.

हा कार्यक्रम यशस्वीरित्या राबविण्यात येतो किंवा कसे हे पाहण्यासाठी भविष्यात त्रतस्थ संस्थेमार्फत मुल्यमापन होत असते. ही बाब विचारात घेऊन सुरवातीपासूनच कार्यक्रमाचे योग्य नियोजन केले तर या कार्यक्रमाची यशोगाथा तयार करणे सुलभ होईल.

1) बियाणे

केंद्रिय कापूस संशोधन संस्था, नागपूर, महाबीज, राष्ट्रीय बीज निगम, कृषि विद्यापीठ, कृषि विज्ञान केंद्र या मान्यतप्राप्त पुरवठादार संस्थेकडे नोंदविण्यात येवून त्याची एक प्रत आयुक्तालयास सादर करावी. तसेच कमतरता भासल्यास नोंदणीकृत शेतकरी उत्पादन कंपनी, देशी कापूस बियाणे उत्पादक शेतकरी यांचेकडून तसेच आवश्यकता भासल्यास इतर राज्यातील शासन अंगीकृत उपक्रम तसेच कृषि विद्यापीठ यांचेकडून महाराष्ट्रात लागवडीस योग्य वाणांचे बियाणे उपलब्ध करून घ्यावे. निविष्ठा वेळेत उपलब्ध करून घेण्याची जबाबदारी संबंधित उपविभागीय कृषि अधिकारी, जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी व विभागीय कृषि सह संचालक यांची राहिल. कोणत्याही परिस्थितीत पुरवठा केलेल्या निविष्ठा पडून राहणार नाहीत याची दक्षता संबंधित विभागीय कृषि सह संचालक यांनी घ्यावी.

तणनाशके, किटकनाशके व जैविक खतेशः विभागीय कृषि सह संचालक यांच्या अध्यक्षतेखालील समितीची मान्यता घेवून निविष्ठा पुरवठा आदेश संचालक (निवगुनि) यांनी निश्चित केलेल्या पुरवठादार संस्थेकडे मागणी नोंदविण्यात यावी. यासाठी निविष्ठा व गुण नियंत्रण मार्फत निर्गमित करण्यात येणा-या परिपत्रक (रासायनिक कीटकनाशके), परिपत्रक (जैविक कीटकनाशके) यांचा अवलंब करावा. तसेच निविष्ठाची निश्चिती करताना निविष्ठा शिफारस केलेल्या मात्रांनुसार घेण्यात याव्यात आणि अनुज्ञेय असलेले अनुदान वजा जाता उर्वरित रक्कम देय असल्यास ती शेतक-याने पुरवठादार संस्थेस स्वतः भरावयाची असून त्यानंतरच कृषि निविष्ठा उपलब्ध करून घ्यावयाची आहे.

मा. आयुक्त कृषि यांचे अ.शा. पत्र दि. 21/04/2016 नुसार आदेशित केल्याप्रमाणे जिवाणू संवर्धके / जैविक खते / जैविक किटकनाशके यांची आगाऊ मागणी शासकीय प्रयोगशाळा व कृषि विद्यापीठे यांचेकडे प्राधान्याने नोंदवावी. त्यांचेकडील क्षमतेपेक्षा अधिकची मागणी असल्यासच त्या मर्यादेत शासकीय पुरवठादार संस्थेस आदेश द्यावेत.

योजनेच्या अंमलबजावणीमध्ये शेतकरी वाटा/हिस्सा यांचा समावेश नाही. शेतक-यांनी सुक्ष्म मुलद्रव्ये स्वखर्चाने खरेदी करून वापरावयाची आहेत.

पुरवठा करण्यात आलेल्या सर्व निविष्ठांचे प्रत्येक बॅचेसचे नमुने काढून प्रयोगशाळेत तपासणी करून घ्यावेत. अप्रमाणित निविष्ठांची देयके अदा करू नयेत.

जिल्ह्यास दिलेल्या बाबनिहाय आर्थिक मर्यादेपर्यंत आपले स्तरावर बदल करण्यात येऊ नये. बाबींच्या अंतर्गत बदलास फक्त केंद्र शासन सक्षम असल्याने हे बदल आपल्या स्तरावर करण्यात येऊ नयेत. काही बदल आवश्यक वाटल्यास त्याप्रमाणे प्रस्ताव पाठवावा म्हणजे केंद्र शासनास त्याप्रमाणे विनंती करण्यात येईल. जिल्ह्याने त्यांना दिलेल्या आर्थिक कार्यक्रमा मर्यादेचे उल्लंघन करू नये. योजनेच्या मार्गदर्शक सूचना तक्त्यामधील माहिती स्वयंस्पष्ट आहे.

१. **अभियान अंमलबजावणीसाठी तपासणी :-**

शासनाने निर्देशित केलेप्रमाणे लाभार्थ्यांच्या यादीनुसार सर्व लाभार्थी शेतकऱ्यांच्या शेतावर हाती घेण्यात आलेल्या कार्यक्रमाची प्रत्यक्ष तपासणी संबंधित गावातील कृषी सहाय्यकांनी करायची असून आपला अहवाल तालुका कृषी अधिकाऱ्यामार्फत जिल्हा अधीक्षक कृषी अधिकाऱ्याकडे सादर करावयाचा आहे. विविध स्तरावर खर्चाच्या तपासणीची टक्केवारी खालीलप्रमाणे राहिल.

अ.क्र.	स्तर	टक्केवारी
1	विभागीय कृषि सहसंचालक	0.5
2	जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी	1
3	उपविभागीय कृषि अधिकारी	5
4	तालुका कृषि अधिकारी	25
5	मंडल कृषि अधिकारी	50
6	कृषि सहाय्यक / कृषि पर्यवेक्षक	100

प्रत्येक महिन्यात विभागीय कृषि सहसंचालक यांनी किमान एका प्रकल्पाला भेट द्यावी, जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांनी 3 प्रकल्पांना भेट द्यावी. कृषि उपसंचालक यांनी त्यांचे कार्यक्षेत्रातील 50 टक्के प्रकल्पांना भेटी द्याव्यात. भेट देणाऱ्या अधिकाऱ्यांनी निविष्ठा पुरवठा व इतर कार्यक्रमांचा आढावा घ्यावा. भेट नोंदवहीमध्ये तशी नोंद करावी व शेन्यामध्ये सूचना लिहाव्यात.

२. **अभियानाचे सनियंत्रण व मूल्यमापन**

- राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेतर्गत कापूस विकास कार्यक्रमांमध्ये निवडलेल्या लाभार्थ्यांची प्रवर्गनिहाय माहिती कृषि विभागाच्या वेबसाईटवर उपलब्ध करून देण्यासाठी कृषि आयुक्तालयास तातडीने सादर करावी.
- अभियानाच्या मासिक प्रगतीचा अहवाल आयुक्तालयाने विहित केलेल्या प्रपत्रात प्रवर्गनिहाय दर महिन्याच्या 5 तारखेपर्यंत सादर करावा.
- राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेतर्गत कापूस विकास कार्यक्रमांमध्ये गावनिहाय वाटप केलेल्या निविष्ठा, प्रात्यक्षिके व इतर दिलेले लाभ याबाबतची माहिती लाभार्थ्यांच्या यादीसह ग्रामपंचायतीच्या फलकावर लावावी.
- राबविलेल्या घटकामुळे प्रकल्प क्षेत्रातील पिकांच्या उत्पादकतेवर दिसून आलेल्या परिणामांचे मूल्यमापन करून त्याबाबतचा सविस्तर अहवाल **उपविभागीय कृषि अधिकारी** यांनी हंगामाच्या अखेरीस आयुक्तालयास सादर करावा.
- कार्यक्रमांतर्गत, नोंदणीकृत शेतकरी उत्पादक कंपनी / गटातील शेतकऱ्यांनी उत्कृष्टपणे राबविलेल्या कार्यक्रमाच्या यशोगाथा छापील/डिजिटल स्वरूपात तयार करून आयुक्तालयास सादर कराव्यात. यासाठी अभियानातील प्रशिक्षण/संकीर्ण बाबीखालील तसेच कृषि विभागाने इतर योजनांमध्ये उपलब्ध करून दिलेल्या निधीचा वापर करावा.

योजनेचे उपयोगिता प्रमाणपत्र केंद्र शासनास प्रत्येक तिमाही नंतर सादर करावे लागतात. त्यासाठी जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांना सूचित करण्यात येते की, योजनेचा जून, सप्टेंबर, डिसेंबर व मार्च तिमाहीची उपयोगिता प्रमाणपत्र व तिमाही प्रगती अहवाल, तिमाहीनंतर पुढील महिन्याच्या 5 तारखे पर्यंत विभागीय कृषि सह संचालक कार्यालयामार्फत कृषि आयुक्तालयास सादर करावेत.

विभागीय कृषि सह संचालक व जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांना अनुदानाचे वितरण केल्यानंतर दिलेल्या अनुदान पूर्णपणे खर्च होईल याची दक्षता घ्यावी.

विभागीय कृषि सह संचालक यांचे स्तरावर प्राप्त झालेल्या मासिक प्रगती अहवाल त्यांनी ई मेल व्दारे व लेखी सोबत दिलेल्या प्रपत्रात या कार्यालयास सादर करावे. विभागीय कृषि सह संचालक यांनी त्यांचे मासिक प्रगती अहवाल ईमेल व्दारे ddacashcrop@gmail.com या पत्त्यावर प्रत्येक महिन्याच्या 5 तारखेपर्यंत पाठवावेत. तसेच विभागाचे तिमाही प्रगती अहवाल आणि उपयोगीता प्रमाणपत्र सोबत दिलेल्या प्रपत्रामध्ये प्रत्येक तीन महिन्यांनंतर या कार्यालयास सादर करावेत.

आहरण व संवितरण अधिकारी - सन 2016-17 साठी या कार्यक्रमाकरिता शासन निर्णयात नमुद करण्यात येणारे अधिकारी आहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून काम पहातील.

परिशिष्ट 1

राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेतर्गत कापूस विकास कार्यक्रम 2016-17

कापसाच्या देशी वाणांच्या अतीघन लागवड पध्दतीची आद्यरेषिय प्रात्यक्षिक - तिमाही अहवालाचे प्रपत्र
जिल्हयाचे नाव - अहवालाचा कालावधी : जुन/सप्टेंबर/डिसेंबर/मार्च अखेर

अ. क्र.	गाव / तालुका/ जिल्हा	भौतिक							वाण	लागवडीचे अंतर (. X .) झाडे संख्या प्रति हेक्टर	निविष्ठा पुरवठ्याचा तपशील	आर्थिक (रक्कम रु. लाख)					
		लक्षांक	साध्य	लाभार्थी संख्या	अनु जाती	अनु जमा ती	इतर	एकू ण				पैकी महि ला	लक्षांक	प्राप्त तरतुद	खर्च		

अहवालासोबत खालील मुद्द्यांवर माहिती द्यावी.

- विस्तार कार्यक्रम
- पीक परिस्थिती

परिशिष्ट 2

राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेतर्गत कापूस विकास कार्यक्रम 2016-17

कापसाच्या देशी वाणांच्या अतीघन लागवड पध्दतीची आद्यरेषिय प्रात्यक्षिक - मासिक अहवालाचे प्रपत्र
जिल्हयाचे नाव - अहवालाचा कालावधी : माहे . . . अखेर

अ.क्र.	गाव / तालुका/ जिल्हा	भौतिक		लाभार्थी संख्या	वाण	लागवडीचे अंतर (. X .) झाडे संख्या प्रति हेक्टर	निविष्ठा पुरवठ्याचा तपशील	आर्थिक (रक्कम रु. लाख)			
		लक्षांक	साध्य					लक्षांक	प्राप्त तरतुद	खर्च	

परिशिष्ट 3

राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेंतर्गत कापूस विकास कार्यक्रम 2016-17

वार्षिक प्रगती अहवालाचे प्रपत्र

कार्यान्वित अधिकारी : जिल्हा अधिकांक कृषि अधिकांक

1. प्रस्तावना
2. उद्दिष्टे
3. दर्शविण्यात आलेले तंत्रज्ञान (वाण, बेणे प्रक्रिया, एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन, एकात्मिक कीड व्यवस्थापन, इत्यादि)
4. भौतिक आणि आर्थिक प्रगती

तालुका- निहाय जिल्हा	प्रकल्प संख्या	गावाची संख्या	प्रात्यक्षिक प्रकार	लक्षांक					साध्य				
				अनु. जाती	अनु. जमा ती	इतर	एकूण	पैकी महिला	अनु. जाती	अनु. जमाती	इतर	एकूण	पैकी महिला
			देशी कापूसाच्या वाणाची अतीघन लागवडीची प्रात्यक्षिके अ) भौतिक 1) प्रात्यक्षिक (हेक्टर) 2) लाभार्थी (संख्या) ब) आर्थिक (रु. लाखात)										

5) देशी कापूसाच्या वाणाची अतीघन लागवडीची प्रात्यक्षिकांतर्गत निविष्ठा पुरवठा

तालुका निहाय जिल्हा	प्रात्यक्षिक (क्षेत्र हेक्टर)	निविष्ठाचे नाव	परिमाण (किलो/लि)	मात्रा (क्वांटिटी)	दर (रु.)	एकूण किंमत (रु. लाख)	पैकी लाभार्थी हिस्सा (रु. लाख)

6) देशी कापूसाच्या वाणाची अतीघन लागवडीच्या प्रात्यक्षिकांचा दृष्य परिणाम

तालुका निहाय जिल्हा	उत्पादनाचा तपशील (क्विंटल कापूस)	निविष्ठा किंमत (रु.प्रति हेक्टरी)		उत्पादन खर्च (रु.प्रति हेक्टरी)		निव्वळ नफा (रु.प्रति हेक्टरी)		अतिरिक्त नफा प्रात्यक्षिकामुळे (रु./हेक्टर)	नफा व खर्चाचे गुणोत्तर (खर्च : नफा)
		प्रात्यक्षिक	शेतकऱ्यांनी अवलंबलेल्या पध्दती (कंट्रोल प्लॉट)	प्रात्यक्षिक	शेतकऱ्यांनी अवलंबलेल्या पध्दती (कंट्रोल प्लॉट)	प्रात्यक्षिक	शेतकऱ्यांनी अवलंबलेल्या पध्दती (कंट्रोल प्लॉट)		
	एकूण								
	सरासरी								

7) विस्तार कार्य

विस्तार कार्यक्रम (संख्या)					
तालुका निहाय जिल्हा	शास्त्रज्ञांच्या भेटी	शेतकरी सभा	शेती दिन	जनजागृती	बातम्या/वर्तमानपत्र/रेडिओ/दूरदर्शन प्रसिध्दी (कव्हरेज)
					.. / . / . . / . . / . . / . . / . .

8) यशोगाथा (जिल्हयातून 3)

9) सनियंत्रण अहवाल

10) उपयोगिता प्रमाणपत्र (फॉर्म जीएफआर 19 ए नमुन्यात)

राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेंतर्गत कापूस विकास कार्यक्रम 2016-17
पायाभूत सर्वेक्षण

शेतकरी उत्पादक कंपनी / गट-क्लस्टरविषयी सर्वसाधारण माहिती

1 गावाचे नाव

क्लस्टरचे नाव -

क्लस्टरचा प्रकार- देशी कापसाची प्रात्यक्षिके

2 प्रकल्पासाठी निवडलेले क्षेत्र

3. गावाची सर्वसाधारण माहिती

प्रपत्र 1

1	गावाचे भौगोलिक क्षेत्र	क्षेत्र
	लागवडीलायक क्षेत्र	
3	पडीक क्षेत्र	-
	लागवडीलायक क्षेत्रापैकी 1) बागायत क्षेत्र	
	लागवडीलायक क्षेत्रापैकी 2) जिरायत क्षेत्र	
	बागायतीचा प्रकार अ) विहिर	-
	ब) कॅनॉल	
	क) उपसा सिंचन	
	ड) बोअर वेल	
	इ) इतर	

प्रपत्र 2

लाभार्थ्यांची वर्गवारी

अ.क्र	लाभार्थ्यांची वर्गवारी	संख्या	क्षेत्र (हेक्टर)
1	अल्पभुधारक		
2	अत्यल्प भुधारक		
3	बहुभुधारक		
4	पैकी महिला शेतकरी		
श्	एकूण खातेदार संख्या		

प्रपत्र 3

लाभार्थी संवर्गनिहाय विगतवारी

अ.क्र	संवर्गनिहाय वर्गवारी	संख्या	क्षेत्र हेक्टर
1	अनुसुचित जाती	श्	
2	अनुसुचित जमाती	श्	
3	भटक्या जमाती	श्	
4	इतर	श्	
	एकूण	श्	

प्रपत्र 4
कृषि औजारांची माहिती

अ.क्र.	औजारांचे नाव	संख्या
1	ट्रॅक्टर	
2	पेरणी यंत्र	
3	पॉवर स्प्रे पंप	
4	मळणी यंत्र	
5	इलेक्ट्रीक मोटार	
6	डिझेल इंजिन	
7	रोटाव्हेटर	
8	कोळपे / तण काढणी यंत्र	

प्रपत्र 5

गावाचा जमिन सुपिकता निर्देशांक नकाशा मिळाला असल्यास त्याचा तपशील

अ.क्र.	गावाचे नाव	उपलब्ध					
		नत्र	स्फुरद	पालाश	सूक्ष्म मुलद्रव्ये		
					झिंक	फेरस	बोरॉन

प्रपत्र 6

जमिनीचे वर्गीकरण (क्षेत्र व खोलीनुसार माहिती)

अ.क्र.	जमिनीचा प्रकार	खोली (सेंमी)	क्षेत्र
1	हलकी जमीन		
2	मध्यम जमीन		
3	भारी जमीन		
	एकूण		

प्रपत्र 7

पजर्यन्यमान तपशील (मागील 5 वर्षांची माहिती)

अ.क्र.	गावाचे नाव	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16

प्रपत्र 8

राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेतर्गत कापूस विकास कार्यक्रम:पायाभूत सर्वेक्षण 2016-17
कापूस पिकाची क्षेत्र उत्पादन व उत्पादकता (मागील 5 वर्षे)

अ.क्र श	पिकाचे नाव श	2011-2012			2012-13			2013-14			2014-15			2015-16		
		क्षेत्र	उत्पादन	उत्पा- दकता	क्षेत्र	उत्पादन	उत्पा- दकता	क्षेत्र	उत्पादन	उत्पा- दकता	क्षेत्र	उत्पादन	उत्पा- दकता	क्षेत्र	उत्पादन	उत्पा- दकता
1	कापूस	श	श	श	श	श	श	श	श	श	श	श	श	श	श	श

टीप : कापूस पिकाची कमी उत्पादकता असल्यास सर्वसाधारण कारणे :

प्रपत्र 9

बियाणे बदलाचे प्रमाणपत्र (मागील 5 वर्षे)

अ. क्र	पिकाचे नाव	2011-2012			2012-13			2013-14			2014-15			2015-16		
		क्षेत्र हेक्टर	बिया वापर किलो	बियाणे बदलाचे प्रमाण (टक्के)	क्षेत्र हेक्टर	बिया वापर किलो	बियाणे बदलाचे प्रमाण (टक्के)	क्षेत्र हेक्टर	बिया वापर किलो	बियाणे बदलाचे प्रमाण (टक्के)	क्षेत्र हेक्टर	बिया वापर किलो	बियाणे बदलाचे प्रमाण (टक्के)	क्षेत्र हेक्टर	बिया वापर किलो	बियाणे बदलाचे प्रमाण (टक्के)
1	कापूस	श	श	श	श	श	श	श	श	श	श	श	श	श	श	श

प्रपत्र -10

कापूस पिकामध्ये सुधारित तंत्रज्ञानाचा वापर
खालील माहिती भरताना (v) अशी खूण करावी

अ.क्र	शेतक- याचे नाव	गाव	सुधारित वापराचा वापर	वेळेवर पेरणी	रासायनिक बीजप्रक्रिया	जैविक बीज प्रक्रिया	बियाणे बदल	बीबीएफ तंत्राचा वापर	पेरणीचे योग्य अंतर	ठिबक सिंचनाचा वापर	मल्लिचंगचा वापर	सुक्ष्म मुल- द्रव्यांचा वापर	एकात्मिक किड रोग व्यव- स्थापन	सॅट्रिय खतांचा वापर	शिफारसी प्रमाणे खतांचा वापर	त

प्रपत्र - 11

सिंचना खालील क्षेत्र (मागील 5 वर्षे)

अ. क्र	पिकाचे नाव	2011-2012		2012-13		2013-14		2014-15		2015-16	
		पिका खालील क्षेत्र	सिंचना खालील क्षेत्र	पिका खालील क्षेत्र	सिंचना खालील क्षेत्र	पिका खालील क्षेत्र	सिंचना खालील क्षेत्र	पिका खालील क्षेत्र	सिंचना खालील क्षेत्र	पिका खालील क्षेत्र	सिंचना खालील क्षेत्र
1	कापूस	श									

प्रपत्र -12
कापूस खरेदी केंद्राची माहिती

अ. क्र.	विक्रीचे ठिकाण/प्रकार							
	शासकीय			खाजगी			एकूण	
	बाजार/ ठिकाणाचे नाव	विक्री मे.टन	मिळालेला दर	केंद्राचे नाव	विक्री मे.टन	मिळालेला दर	विक्री मे.टन	मिळालेला दर
श	श	श	श	श	श	श	श	श

प्रपत्र 13
उत्पादन वाढीच्या सुधारित पीक पध्दतीनुसार तपशील

अ.क्र.	तपशील	पीक पध्दती	सन 2016-17 प्रस्तावित कार्यक्रम
1	देशी कापूस आधारित पीक पध्दती		

प्रपत्र 14
कृषि हवामान विभागानुसार (Agro-climatic zone) पीक नियोजन

अ.क्र.	तपशील	पीक पध्दती	सन 2016-17 प्रस्तावित कार्यक्रम
1	देशी कापूस आधारित पीक पध्दती		
	अ) कृषि हवामान विभाग		
	ब) कृषि हवामान विभाग		
	क) कृषि हवामान विभाग		
	एकूण		

प्रपत्र 15
सुधारित तंत्रज्ञानाच्या वापरानुसार नियोजन

अ.क्र.	तपशील	बाब	क्षेत्र (2015-16)	प्रस्तावित क्षेत्र (2016-17)
1	बियाणे	सुधारित बियाण्याचा वापर		
2	एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन	शिफारशीप्रमाणे रासायनिक खते वापर		
		सुक्ष्म अन्नद्रव्यांचा वापर		
		जैविक खतांचा वापर		
		सॅद्रिय खतांचा वापर		
		फेरपालटीच्या पिकाचा वापर		
3	कीड व्यवस्थापन	जिवाणू संवर्धकांचा वापर		
		ट्रायकोकार्डचा वापर		
		एनपीव्हीचा वापर		
		लिंबोळी अर्कचा वापर		
		बीटीचा वापर		
4	तण नियंत्रकांचा वापर	कोळपणी / खुरपणी		
		तणनाशकाचा वापर		

प्रपत्र 16

कॉटन कार्पोरेशन ऑफ इंडिया यांना

कापसाच्या देशी वाणांच्या अती लांब धाग्याच्या / अतीघन लागवड पध्दतीच्या प्रात्यक्षिकांतर्गत उत्पादित कापसाची
माहिती उपलब्ध करून द्यावयासाठीची विहित प्रपत्रे

Annexure – I ✓

HDPS trials under RKVY/CC Cotton २०१६-१७

To,
The Branch Manger,
CCI -.....

CERTIFICATE

Certified that the HDPS trial is conducted as per following details-

Farmer's name: ----- Mob No: -----
State: ----- Dist: ----- Village : -----
Variety sown: -----
Area sown: -----
Produce harvested quantity (in kg): -----
Place of procurement: -----

Date:

Farmer's signature

The above referred HDPS trial is conducted under my guidance / supervision. CCI
may purchase cotton and returned the seed to-----

State official/ scientist /Supervising official

Place:

Signature:

Date:

Name: -----

Designation/Address:-----

Contact no: -----

HDPS trials under RKVY CC Cotton २०१६-१७

(The observations of HDPS plots)

Name of the state: -----

1	District	Village		Nodal officer-			
2	Farmer's name :			Phone no:			
3	Soil Type – Light/Medium/Heavy		Rain fed / Irrigated				
4	Variety sown: -----			Date of sowing :			
5	Spacing (R x R): ----- cm. ; (P x P) :-----						
6	Crop growth & crop condition: Normal growth / Stunted,						
7	Climate and rainfall situation during season: normal /excess/ less. If, excess or less, at what stage of crop growth -						
8	Average Crop height in cm.	Average No. of Sympodia branch	Average Length of branch in cm.		Av No. of Bolls/plant		
9	Disease/ Pest attack: Yes/No ; if yes, detail as below -						
	Name of disease/ pest	Bio agents/ bio pesticide			Chemical		
		Name	No of spray	Cost (Rs.)	Name	No of spray	Cost (Rs.)
	1						
	2						
	3						
4							
				Total			
10	Name of Input			Quantity Received		Cost (Rs.)	
	1						
	2						
	3						
	4						
				Total			
11	Fertilizer/ chemical etc. applied		Quantity	Method /Time of application		Cost (Rs.)	
	1						
	2						
	3						
12	yield: ----- Qtl.						
	Cost of cultivation /Ha for HDPS :Rs.-						

13	<p>If, farmer has grown Bt crop on his field- Yes /No (If, yes)</p> <p>i) Name of variety: -----Yield obtained: -----Qtl.</p> <p>ii) Cost of cultivation /ha for Bt. Crop: Rs. -----</p>
14	Farmer's opinion on HDPS:
15	Any other specific information/opinion/Remark of Supervising /visiting officer :
16	<p>Signature of officer :</p> <p style="padding-left: 40px;">Name :</p> <p style="padding-left: 40px;">Designation :</p> <p style="padding-left: 40px;">Mobile no. :</p> <p style="padding-left: 40px;">Email :</p>

Note: 1. Strike out which is not applicable
2. Similar information may be collected about non bt, non HDPS plots of nearby farmers at least one farmer/ village as control plot

HDPS trials under RKVY CC Cotton 2016-17

State: _____ Total no of trials: _____

A) Availability of seed

Sr. no.	Name of variety	Quantity available (kg)	Source (State deptt/SAU/CICR/Private)

B) Village wise distribution of HDPS trials in state

District /Block	Village	Name of Variety	Area covered (ha)	Nearest Procurement centre /APMC yard	HDPS trial Supervising official - state / CICR (Name, address & Mo. no.)
1	1				
	2				
2					

C) Variety wise summary of HDPS trials in State

Sr. no.	Name of Variety	Area covered (ha)	Total quantity distributed (kg)	Remark
1				
2				
3				
	Total			

D) Input distribution

Sr. no.	Name of item	Quantity with unit for one ha	Cost (Rs.)

Signature:
Name:
Designation:
Contact no:
Email: